

İMPARATORLUK MU KOZMOPOLİS Mİ?
MEDENİYET YOL AYRIMINDA

Fred Dallmayr

Çev. Halit Özkan

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

BİLİM VE SANAT VAKFI

Medeniyet Araştırmaları Merkezi 2

NOTLAR 2

İmparatorluk mu Kozmopolis mi?
Medeniyet Yol Ayrımında

Kasım 2005

Vefa Cad. No. 35 34470 Vefa İstanbul

Tel **0212. 528 22 22 pbx**

Faks **0212. 513 32 20**

e-mail **bisav@bisav.org.tr**

www. bisav.org.tr

Medeniyet Araştırmaları Merkezi

e-mail **mam@bisav.org**

İMPARATORLUK MU KOZMOPOLİS Mİ? MEDENİYET YOL AYRIMINDA

Fred Dallmayr

Çev. Halit Özkan*

Irak'ın eski devlet başkanı (veya diktatörü) Saddam Hüseyin'in Batılı askerler tarafından yakalanarak, zincire bağlanmış ve saç başı dağınık vaziyette, aç gözlü dünya basınına apar topar gösterilmesinin üzerinden çok vakit geçmedi. Sabık devlet başkanının bu şekilde dünya basınına sunulması, bir gözlemcinin yorumuna göre "Roma imparatorlarının mağlup barbar krallara yaptıklarının neredeyse aynısıdır."¹ Adı geçen gözlemci sokaktaki sıradan bir kişi değil, tam tersine, tarih ve uluslararası idarî hukuk kuralları konusunda ön plâna çıkmış bir uzmandır. Bu kurallar ki, Irak savaşında çarçabuk gözardı edilmiş (ve savaş da sonuçta bir işgal hareketine dönüşmüştür).

Genel kabule göre bir "medeniyet"i ibtidaî, kural tanımaz ve barbar yaşam biçimlerinden ayıran şey, ahlakî ve hukukî kurallara bağlılıktır. Bu durumda, yukarıda bahsedilen uzmanın açıklaması iki taraflı bir suçlama ihtiva eder. Bu tespit öncelikle Roma imparatorluğunun yapısındaki bir karanlık

* Çeviriyi gözden geçiren ve kıymetli önerileriyle katkı sağlayan Nurullah Ardic'a müteşekkirim. (Çev.)

¹ Illionis Üniversitesi'nde uluslararası hukuk profesörü Francis Boyle'un yorumu (17 Aralık 2003). Bk. www.democracynow.org/article.pl?sid=03/12/17/1611203. Aynı kişiye ait daha yeni bir metin için bk. Francis A. Boyle, *Destroying World Order: U.S. Imperialism in the Middle East Before and After September 11* (New York: Clarity Press, 2004).

noktayı ifşa etmektedir: Roma, yabancı yönetici ve insanlara karşı gösterdiği muameleyle neredeyse barbarlığa yakındır ve kesinlikle iddia edildiği gibi medenî değildir. Ama daha önemlisi ikinci noktadır: Bu tür şeyler Sezarların döneminden beri hiç değişmemiş ve "neredeyse aynı" kalmıştır. Üstelik bu durum, (başlangıçta Roma'yı dönüştürmek ve belki de onun yerini almak için yola çıkan) iki bin yıllık "Hristiyan medeniyeti"ne rağmen olmuştur. Bu gerçek, Immanuel Kant tarafından dile getirilen ve insan türünün sürekli gelişim içinde oluşunun bir hayalden yahut "boş bir hülya"dan ibaret olmadığını söyleyen düşünce üzerine kasvetli bir hava yayıyor.² Aynı gerçek, Mahatma Gandhi'nin Batı kültürü yahut medeniyeti hakkındaki şu iğneleyici sözüne de haklılık payı kazandırmakta: "*Olsaydı iyi olurdu!*"

Aşağıdaki sayfalarda ele almak istediğim konu, bu sözde "medeniyet"in geleceğidir. Benim kanaatime göre, Irak'taki olaylar özü itibarıyla, dünyanın büyük bir yol ayrımına geldiğini açıkça gözler önüne sermiştir: Bu kavşağın bir yanında imparatorluk, diğer yanında küresel işbirliği; yahut bir yanında dünya çapında diktatörlük, diğer yanında birbirine bağımlı insan toplulukları (ki buna çok geniş anlamda "kozmpolis" denilebilir) yer almaktadır.

Bu yol ayrımını başlatan en önemli faktör, Westfalya Barışı'na kadar geri giden ve geleneksel devletlerarası sistem anlamında kullanılan "Westfalya sistemi"nin etrafını kuşatan alacakaranlıktır. Mezkur sistemin çözüme kavuşturulmamış statüsü yüzünden alacakaranlık bu alanı kaplamıştır: çünkü sistemin temel bileşenlerinden bazıları ne ölüdür, ne de tam anlamıyla sağlıklı biçimde çalışmaktadır. Bazı ölü doğmuş tahminlerin aksine, bir yandan, devlet hükümrânlığı hakkındaki Westfalya kökenli prensip özellikle güçlü ulus devletler tarafından hararetle desteklenirken, diğer yandan uluslararası pazarların ve iletişim ağlarının (çoğu zaman "küreselleşme" terimiyle anılan) amansız büyümesi karşısında -istediği kadar kendi kendine yeterli olsun- hiçbir devlet küresel işbirliğinin etkilerinden tamamen azade kalamamaktadır. Birbirine muarız eğilimlerin ortaya çıkmasına sebep olan şey de işte bu kararsızlık halinden, yani radikal devlet bağımsızlığı ile küreselleşme arasındaki nazik bağdan başka bir şey değildir: bir yanda küreselleş-

2 Immanuel Kant, "Perpetual Peace: A Philosophical Sketch", *Kant's Political Writings*, ed. Hans Reiss, çev. H. B. Nisbet (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1970 içinde), s. 114, 130. Küresel şiddetin son zamanlardaki değişimi ve "medeniyet"le ilişkisi hakkında bk. Shadia B. Drury, *Terror and Civilization* (New York: Palgrave/Macmillan, 2004).

meyi küresel hükümlanlık (küresel Leviathan) için bir araç olarak kullanan imparatorluğun hırsları, diğer yanda hükümlanlığın küresel işbirliğine tabi oluşu sayesinde kazanılan demokratik kozmopolis yer almaktadır. Aşağıda, bu çağdaş yol ayrımı ve onun birbirine muhalif eğilimleri, normatif ve felsefi düşüncelere ağırlık verilmek suretiyle incelenecektir.

Burada üç aşamalı bir tartışma yapacağım. İlk bölümde, yeni ortaya çıkmakta olan küresel imparatorluğun tabiatını yahut karakterini incelerken, sonraki bölümlerde normatif değerlendirmelere ağırlık vereceğim: burada öncelikle hem geleneksel dönemde hem de bugün imparatorluğun savunucuları tarafından ileri sürülen delilleri yeniden ortaya koyacak, daha sonra da alternatif (kozmpolit) yol veya bakış açısını destekleyenlerin karşı-görüşlerine yer vereceğim.

Leviathan'ı Küreselleştirmek

"İmparatorluğun" tabiatını özellikle çağdaş bağlamda incelemek isteyen kişi, küresel arenanın melez karakterini hatırlamak durumundadır: burada hükümlanlığın ve karşılıklı bağımlılığın garip uyumu söz konusudur. Benzer bir melezlik, bugünkünden daha düşük seviyede de olsa, önceki dönemler için de bir dereceye kadar geçerlidir. Maamafih, halihazırdaki duruma çok büyük bir yenilik vasfını kazandıran şey, karşısında dengi bulunmayan bir süper gücün bağımsızlığı ile bu gücün etkilerinin küresel alanda ulaştığı menzildir. Bu küresel menzilin yeniliği, tahlilcilerin şüphe götürür tahmin yahut sonuçlara kolayca erişmelerini sağlamaktadır: burada özellikle, bugüne kadar misli hiç görülmeyen, şekilsiz imparatorluk yapısına dair tahminden bahsediyoruz. Bu yapıda ne merkez ne çevre, ne itaat ne de emir vardır. Mesela, "postmodern" retoriğin ve sosyal karmaşıklığa dair işlevselci teorilerin ortak etkisi altında kalan son dönemin bazı tahlilcileri, yeni ortaya çıkmakta olan imparatorluğu alt sistemlerin karmaşık biçimde kenetlenmesiyle meydana gelen bir sistem olarak tasvir etmişlerdir. Hükümlan Leviathan'ın izinin hiç görülmeyeceği söz konusu sistemi meydana getiren alt sistemler: pazarlar ve iletişim ağları, "mikro-güçler" ve "sanal oluşumlar" gibi şeylerdir.³ Bu yorumun doğruluk payı içeren kısmı şu gerçektir: Le-

3 Fonksiyonel ilişkiler bağlamında küresel sahnenin yeni yorumları için bk. John Keane, *Global Civil Society* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003); Saskia Sassen, *Global Networks, Linked Cities* (New York: Routledge, 2002). Fonk-

viathan artık bütün sahneyi tek başına kullanmamakta, küresel arenayı, kamuya ait yahut özel ve çoğu zaman hesaba gelmez kurumlar ile ajanlardan meydana gelen geniş bir toplulukla paylaşmaktadır. Bu bağlamda, imparatorluğun doğası üzerine fikir yürüten Hintli romancı Arundhati Roy tamamen haklıdır: Roy bizden sadece Amerikan süper gücünü değil, aynı zamanda "Dünya Bankası'nı, Uluslararası Para Fonu'nu, Dünya Ticaret Örgütü'nü ve çokuluslu şirketleri" de düşünmemizi istemektedir. Onun söylediği gibi: "İmparatorluk *bunların tamamıdır*."⁴

Fakat imparatorluk yapısının karmaşıklığı, adı geçen romancıyı bir an için bile politik saflık alanına çekmemektedir. Tam tersine, yukarıda alıntı yapılan kısımdan hemen sonra şöyle bir gözlem yer almaktadır: İmparatorluk ağlarının oluşturduğu büyük "konfederasyon", "kararları alanlar ile bu kararların faturasını ödemek zorunda olanlar" arasındaki mesafeyi yine büyük ölçüde artırmıştır. Bu derin kavrayışıyla Roy, Amerikan "realist"leri ve "neo-realistler"i ile mutabık kalmış olmaktadır (ama hiç şüphe yok ki söz konusu mesafe bunların mutluluk duyması için bir vesiledir). Yakın geçmişte böylesi realist bir gözlemci, herhangi bir utanma yahut bahaneye sığınma belirtisi göstermeksizin şunları söyleyebilmiştir: "Amerika Birleşik Devletleri'nin askerî, ekonomik ve siyasi gücü karşısında dünyanın geri kalanı, Gülliver'in etrafındaki cüceler gibi görünmektedir."⁵

Şu kesindir ki, Amerika merkezli yeni imparatorluğun doğuşunu ilk gözlemleyenler Amerikan realistleri yahut neo-realistleri değildir. Onlardan yaklaşık on yıl kadar önce, ülkenin önde gelen kültür eleştirmenlerinden Edward Said aynı şeyi öngörmüş ve incelemiştir. *Kültür ve Emperyalizm* adlı kitabında "Amerikan tahakkümü" üzerine fikir yürüten Said, "sömürge döneminin bitmesiyle klasik imparatorlukların dağılma sürecine girmele-

siyonalist ve postmodern tasavvurun izleri, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *Empire* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000) adlı eserinde de kısmen görülebilir. Bu son eser hakkında kapsamlı bir değerlendirme için bk. Paul A. Passavant ve Jodi Dean, (ed.), *Empire's New Clothes: Reading Hardt and Negri* (New York: Routledge, 2004).

4 Arundhati Roy, "Confronting Empire", (*War Talk*, Cambridge, MA: South End Press, 2003 içinde), s. 103, 107. Konuşma ilk olarak Dünya Sosyal Forumu'nun Porto Alegre-Brezilya'daki kapanış toplantısında yapılmıştır (27 Ocak 2003).

5 Tim Wiener, "Mexico's Influence in Security Council Decision May Help Its Ties With U.S.," *New York Times*, 9 Kasım 2002, s. A11.

rinden sonra, emperyalizmin tükenmediği ve aniden 'geçmiş' haline gelmediği" bir dönemden bahsetmektedir. Tam tersine, Amerika Birleşik Devletleri'nin "son süper güç olarak" yükselişi, "yeni bir güç birliğinin [bütün] dünyaya şekil vereceği anlamına gelmektedir."⁶ Said'in yeni bir emperyalizmin doğuşu hakkında cedelci bir üslupla ifade ettiği bu öngörüler, uluslararası siyasetin karmaşıklığına ayak uyduramayan akademisyen bir edebiyatçının dağınık düşünceleri diye görülüp göz ardı edilebilirdi. Nitekim çoğu zaman öyle oldu. Bugün bile, Amerika merkezli bir imparatorluk düşüncesi, eski anayasal cumhuriyete samimiyetle bağlı iyi niyetli liberaller tarafından kolayca inkar edilme durumundadır. Gelgelelim, apaçık gerçekler karşısında nostalji gözümüzü ne kadar kapatabilir ki? Mesela, eleştirel yahut yıkıcı eğilimlere sahip olmakla suçlanamayacak bir yazar olan Michael Ignatieff'in Amerika Birleşik Devletleri hakkındaki şu tasvirine bir bakalım:

Beş küresel askeri güç vasıtasıyla dünyayı idare eden, dört kıtada bir milyondan fazla erkek ve kadın asker ile bütün okyanuslarda teyakkuz halinde taşıyıcı savaş birlikleri bulunduran, İsrail'den Güney Kore'ye kadar uzanan ülkelerin hayatlarını garanti altına alan, küresel ticaret ve iktisadın dümeni ni elinde tutan ve bütün gezegendeki insanların kalp ve beyinlerini kendi düş ve arzularıyla dolduran tek ulus.⁷

Bu satırlardan anlaşılan, çok büyük bir süper gücün, yani etkisini dünyanın her tarafına ulaştırabilen dev bir süper Leviathan'ın varlığıdır. "İmparatorluk" terimi de tam olarak bu anlama gelir. Kısaca söylemek gerekirse imparatorluk, politik ve askeri gücün ülke sınırları dışında kalan yerlere uzanması, yani devletin kendi vatandaşı olmayan kişilerin yaşadığı yabancı topraklarda da hakimiyet sağlaması demektir. Dikkat edileceği üzere kendi başına belirleyici olan, coğrafi büyüklük değildir.

Diğer yandan, Amerika Birleşik Devletleri elli eyaletin birleşmesiyle oluşsa da kendi içinde bir imparatorluk değildir. Çünkü ülke içindeki erişkinler, en

6 Edward W. Said, *Culture and Imperialism* (New York: Alfred A. Knopf, 1993), s. 282.

Bu bağlamda ayrıca bk. Stanley Aronowitz ve Heather Gautney, (ed.), *Implicating Empire: Globalization and Resistance in the 21st Century* (New York: Basic Books, 2003), ve Chalmers Johnson, *Blowback: The Costs and Consequences of American Empire* (New York: Henry Holt and Co., 2000).

7 Michael Ignatieff, "The Burden," *New York Times Magazine*, 5 Ocak 2002, s. 22.

azından prensip itibariyle siyasî katılım hakkına sahiptirler.⁸ İmparatorluk için asıl belirleyici olan, ülke içindekilerden ziyade ülke dışındakiler, yani vatandaş olmayanlar üzerindeki hakimiyettir. Bunlar iç politikaların oluşturulmasına katkı sağlama hakkı bulunmayan yabancılardır. Bu da demek olur ki, (ülke içindeki uygulama ne olursa olsun) "imparatorluk" zatı itibariyle demokratik bir şey olamaz. Basitçe ifade edecek olursak: İmparatorluk ve demokrasi birbirine muarız terimlerdir (ama *Amerikan Barışı* [Pax Americana] taraftarları bu bakış açısını kolayca göz ardı ederler). Dolayısıyla Walter Russell Mead, Amerika'nın "küresel konsensüs"ten destek alan "mutlak küresel güç" olduğu ve "gerçek anlamda küresel ilk medeniyet üzerinde misli görülmemiş derecede hakimiyet kurduğu" şeklinde bir gözlem yaparken şu hususu görmezden gelir (ya da gözden geçirir) ve kendi içinde bir tutarsızlığa düşer: bütün dünyayı kapsayan bir hakimiyet küresel medeniyete karşı olduğu gibi, küresel güç denilen şey de küresel konsensüse muarızdır.⁹ Aynı kaypaklık yahut kararsızlık, bazı önde gelen uluslararası uzmanlardan bile destek bulmaktadır. Mesela çağdaş uluslararası politikaların "temel bileşenleri"ni inceleyen Zbigniew Brzezinski iki şeye işaret eder: "Amerikan küresel gücünün hakimiyeti" ve "demokrasinin küresel anlamdaki cazibesi". Ancak kendisi bu ikisinin uyumsuzluğu hakkında, yahut ikinci sırada zikredilen demokrasinin cazibesinin ilk sırada zikredilen hakimiyete nasıl etki edeceği hakkında en ufak bir endişe duymaz.¹⁰

Etkisini yabancı topraklara ulaştıran emperyal(ist) süper güç, sivil karşılıklık ve müteakabiliyet arasındaki bağı görmezden gelmektedir. Temel itiba-

8 Benzer biçimde, emperyalist Roma Romalıların, emperyalist Britanya da kendi vatandaşlarının üzerinde kurulu birer imparatorluk değildi. Fakat bu durum, ülke dışındaki emperyalist yönetimin iç siyaseti etkilemeyeceği anlamına gelmez; tam tersine bir kirlenme her zaman ve kaçınılmaz olarak söz konusudur. Daria Villa, Atina'nın emperyalist girişimlerine muhalefet eden Sokrat'tan bahisle şunları söyler: "Emperyalist bir demokrasi ilâ-nihâye demokrasi olarak kalamaz. Çünkü demokratik adaletin temeli olan (herkese eşit hak) prensibi, esasen kendini zaptetmeyi gerektirir ki bu da emperyalizmin şevk ve tamahlarıyla tezat halindedir." Bk. *Socratic Citizenship* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001), s. 34.

9 Walter Russell Mead, *American Foreign Policy and How It Changed the World* (New York: Alfred A. Knopf, 2002), s. 10.

10 Zbigniew Brzezinski, "Epilogue: Democracy's Uncertain Triumph", (Marc F. Plattner ve Aleksander Smolar, (ed)., *Globalization, Power, and Democracy*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2000 içinde), s. 149.

riyle, aktif katılım ve temsile dair kuralları bir kenara koyması yüzünden, emperyalist hükümrânlığın vatandaş olmayanlar üzerindeki tezahürü bir tür emir ve itaat ilişkisine dönüşmektedir ki bu da esasında bir korku ilişkisidir. Benjamin Barber yeni emperyalizm hakkında yaptığı son çalışmada, "korku'nun imparatorluğu" veya korku imparatorluğu gibi bir şeyden açıkça bahsederek, bu korku unsuruna çok doğru bir vurgu yapar. Barber'ın anlayışına göre korku iki yönlü bir etkiye sahiptir. Bir yanda süper güç, yoğun biçimde gelişmiş silah yığınağı yaparak düşmanlarının ve muhtemel rakiplerinin kalbine korku aşılama, daha doğrusu "terör" tohumu atmak ister. Diğer yandaysa, temsil yahut etkili görüş ifade etme hakkından mahrum bırakılan tâbî halklar muhtemelen kendilerini rahatsız hissedecekleri için şiddete dayalı misillemelere veya "terör" eylemlerine başvuracaklar, böylece kendilerini bitip tükenmeyen "terör savaşları" ağının içine düşüreceklerdir. Korkunc bir düşmanlık döngüsü içine sıkışıp kalan terör ve karşı-terör, zaman içinde birbirlerini güçlendirecekler, böylece hem ülke içinde hem de ülke dışında sivilliğin kalıntılarını tedricî olarak aşındıracaklardır. Barber'ın ifadeleriyle söyleyecek olursak: Korku imparatorluğu sonuçta "vatandaş olmayan bir ülkeye döner. Buradaki alanda sadece seyretmekle yetinen, nesne yahut mağdur olan kişiler bulunur. Bunların pasiflikleri çaresizlik anlamına gelirken, çaresizlikleri de korkuyu tanımlayıp derinleştirir."¹¹ Barber'ın analizi, Hobbesçu Leviathan imajı ile imparatorluk arasındaki paralelliklere açık bir vurgudur. Hatırlanacağı gibi Hobbesçu iç barış kavramı, anarşik bir savaş ortamında ortaya çıkmıştır. Bu savaş durumu şiddetli bir ölüm korkusu tarafından yönetilir yahut "terörize edilir". Bu korkudan kaçmak isteyen insanlar, bir devlet yapısına katılırlar, ama birdenbire kendilerini korkudan ilham alan ve emirleriyle kişisel güvenlik beklentilerini hükümsüz bırakabilen bir imparatorun merhametine muhtaç bulurlar.¹²

11 Benjamin R. Barber, *Fear's Empire: War, Terrorism, and Democracy* (New York: Norton, 2003), s. 216. Medeniliğin büyük bir süratle yok oluşunu işkence videolarıyla dramatik biçimde canlandıran örnekler için bk. Rosa Ehrenreich Brooks, "A Climate that Nurtures Torture," *Los Angeles Times*, 9 Mayıs 2004; Susan Sontag, "What Have We Done?" *The Guardian*, 24 Mayıs 2004.

12 Barber eserinin Giriş'inde Machiavelli'nin *The Prince* (Hükümdar)'daki vecizesini alıntılar: "korkutulmak sevimliden iyidir". Bk. *Fear's Empire*, s. 15. Aynı vecize Hobbes'un *Leviathan*'ındaki hükümdara da uyar. Ama bir farkla: Hobbes'a göre toplumsal mukavele karşılıklı anlaşma üzerine bina edilmiştir, ki bu sivil mütekabiliyete kısmî de olsa itibar eder.

Son yıllarda korku faktörü bütün taraflar açısından kapsamlı biçimde yoğunlaştırılmıştır. Kısmen 11 Eylül saldırılarına bir karşılık olarak süper güç "teröre karşı savaş" ilan etmiş, ardından da Yakın Doğu'daki haklı bir sebebi bulunmayan savaşı başlatmıştır. Süper güç ayrıca, uluslararası silahsızlanma anlaşmalarını tek taraflı olarak hükümsüz bırakmış, yine tek taraflı olarak, "akıllı" nükleer bombaları da içine alan yeni stratejik silahlar geliştirme girişimlerini başlatmıştır. Daha kışkırtıcı bir durum da şudur: Amerika Birleşik Devletleri, açıkça emperyalist özellikler ihtiva eden küresel bir siyaset programını dünyaya ilan etmiştir, ki böylesi bir programı uygulama konusunda önceki imparatorluklar bile isteksizlerdi. "Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi" adı verilen program 20 Eylül 2002'de resmen yürürlüğe konmuştur. Bu belgede tezahür eden aç gözlü emperyalist düzenlemenin kapsamı önceki bütün imparatorlukların hırslarını gölgede bırakacak durumdadır. Bu özelliklerden bazıları şunları açıkça ifade etmektedir: İlk olarak Amerika'nın dünyadaki mutlak askeri üstünlüğü varsayımı; ardından, emperyalist hükümlanlığa kafa tutabilecek her türlü muhtemel "denk gücün" ortaya çıkmasına izin verilmemesi ve son olarak, "serseri devletler" yahut devlet sıfatını kazanmamış hareketler tarafından gerçekleştirilecek kafa tutmalara karşı –gerektiğinde koruyucu yahut engelleyici mahiyette– savaş açma hakkının tanınması. Başkanın belgeye sunuş mahiyetinde yazdığı mektupta mülayim bir dille ifade ettiği gibi: "Amerika Birleşik Devletleri dünya üzerinde misli görülmemiş –ve dengi olmayan– bir güç ve etkiye sahiptir." Bu üstünlüğün tartışmasız gücünü garanti altında tutabilmek için, yine mektupta söylendiğine göre, Amerikan kuvvetleri "Amerika Birleşik Devletleri'ne üstün gelmek yahut denk çıkmak emelindeki herhangi bir askeri oluşumu caydırmak için" yeterince güçlü kalmak zorundadır. Belge en son olarak, herhangi bir nahoş sürprizin önüne geçebilmek için, Amerika'ya (geleneksel anlamda nefsi müdafaa sınırlarının ötesinde) koruyucu yahut önleyici hareketlere girişme hakkı vermektedir ki, belgenin bu kısmı bazı yorumlara göre nükleer saldırı başlatma kabiliyeti bahşeder.¹³

Belgenin muhtemelen en rahatsız edici özelliği, koruyucu ve/veya önleyici savaş durumu kavramıdır. Benjamin Barber'ın ifadesiyle bu savaş durumunun mantığı "uzun vadeli tahminlerden ve olaylar dizisinin birbirine bağlılı-

13 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin metni için bk. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>. Nükleer kabiliyet hakkında bk. Mike Allen ve Barton Gellman, "Strike First, and Use Nuclear Weapons if Necessary," *Washington Post, National Weekly Edition*, 16-22 Aralık 2002.

ğı varsayımından" destek almaktadır ve nefsi müdafaanın sınırlarını hayli aşmaktadır: "Önce vurup ardından sorgulamak suretiyle, trajik bir yanlış hesaba kapı açılmakta" ve "kendi müstesna mantıklarının haklılığını iddia eden diğer uluslara son derece hastalıklı bir örnek sunmaktadır."¹⁴ Bu düşünce Richard Falk tarafından "The New Bush Doctrine" (Yeni Bush Doktrini) başlıklı bir yazıda daha etkileyici biçimde eleştirilmiştir. Falk'un yazdığına göre, uluslararası anlaşmaları büyük oranda devreden çıkarmak ve gücü Amerika'nın eline vermek suretiyle yeni doktrin, "yüzyıllar boyunca harcanan sabırlı çabalar sonucunda ortaya çıkan ve kendi bölgelerine hakim devletler arasındaki güç kullanım usullerini belirleyen tahdit kurallarını ve hukuk kaidelerini yıkmaya arzusu gütmektedir." Koruyucu ve hatta önleyici imtiyazlar sahibi olduğunu iddia eden bu stratejik siyaset pratikte küresel bir mutlakiyet sonucunu doğurmaktadır. Falk'a göre durum bundan ibaret, çünkü bu siyaset "sınırları olmayan, Birleşmiş Milletler'e yahut uluslararası hukuka karşı sorumluluk taşımayan, sorumlu yönetimlerin yargılanmasında işbirliğine hiçbir şekilde yanaşmayan ve en kötüsü de pratik gereklilikler için ikna edici herhangi bir delil göstermeyen bir doktrindir." Falk'ın gözünde bu siyasetin en problemlı vechelerinden biri, sivil mülkeliyetten ve sorumluluktan azade küresel mutlakiyet içine yedirilmiş biçimde bulunan korku faktörüdür. Kendi ifadeleriyle söyleyecek olursak:

Soğuk savaşın bitiminden beri Amerika Birleşik Devletleri dünya siyasetinde caydırılmaz olmanın keyfini sürmektedir. Bush'un "tek taraflılık" siyasetinin diğer ülkeleri rahatsız etmesinin sebebi aslında budur... [Zira] Amerika Birleşik Devletleri'nin caydırılmaz vaziyette kalması halinde, herhangi bir misilleme endişesi bulunmadığı için, yeni bir "Hiroşima kışkırtması" duygusuna kapılarak böylesi silahları kullanmakla tehdit etmesi ve kullanması mümkün olduğundan, diğer ülkelerin endişe etmeleri için yeterince sebep vardır.¹⁵

"Medenî" bir ülkenin korkutma ve nükleer şantaj yoluyla diğer insanlara baskın çıkmak gibi bir hedefi kesinlikle olamaz. Falk da Barber da sözlerini eleştirel iddialarla sınırlamamışlar, aksine uygulanabilir alternatif programlar önermişlerdir (ki bunları ileride daha ayrıntılı biçimde ele alacağım.)

14 Barber, *Fear's Empire*, s. 81.

15 Richard Falk, "The New Bush Doctrine," *The Nation*, 15 Temmuz 2002. Ayrıca bk. Falk, *The Great Terror War* (New York: Olive Branch Press, 2003), ve Clyde Presbortowitz, *Rogue Nation: American Unilateralism and the Failure of Good Intentions* (New York: Basic Books, 2003).

Falk'un istediği şudur: Amerika isteklerini dünyaya ve kendi halkına empoze etmenin peşinde koşmak yerine, demokratik standartlara uygun "insancıl bir küresel yönetim" şeklini desteklemek gibi ahlakî-siyasî bir görevi başarmak suretiyle dünyaya katılmalı, böylece iyi teşkil edilmiş küresel bir rejim (veya "kozmpolis") için gerekli zemini hazırlamalıdır.¹⁶ Benzer bir hedef Barber tarafından da benimsenmektedir. Barber, emperyalist stratejilerin "ideal araçların gerisinde" kaldığını ve gerçekte hakkaniyetli bir küresel yönetim için karşıt-üretken şeyler olduğunu söyleyip, terörizmin "yalnızca barışçı demokrasiler dünyasında" azaltılabileceğinde veya durdurulabileceğinde ısrar ederek, koruyucu yahut önleyici savaş politikası yerine "koruyucu demokrasi" fikrini desteklemektedir.¹⁷

İmparatorluk Savunuları

Şimdi şu soruları sorarak birtakım normatif yahut değer yüklü düşünceler ifade etmeme izin veriniz: İmparatorluğu savunmak için bugün ve geçmişte kullanılan argümanlar nelerdir? İmparatorluğa karşı çıkmak için ileri sürülen argümanlar nelerdir? Hep olduğu gibi, Batı tarihinde emperyalist maceralar, bu maceraları haklı çıkarma amacını güden haris ahlakî ve medeniyetsel iddialarla ayrılmaz biçimde alakalı olmuştur. Başka türlü ifade edecek olursak: Açıkça ölümcül ve insanlık dışı siyasetler izlemelerine rağmen Batı'daki imparatorluk kurucuları göreceli olarak iyi niyetle hareket etmişler, ya da böyle görünmüşlerdir (bu, Batılı emperyalistleri Batılı-olmayan yahut Asyalı eşdeğerlerinden ayıran bir özellik sayılabilir).¹⁸ Bazı durumlarda, meşhur düşünür ve filozoflar kendi isimlerinin bu ahlak taslayan bahaneyle birlikte anılmasına izin vermişlerdir. Aristo'nun *Politika*'sındaki ifadesi iyi bilinir (yahut meşhurdur): "Barbarların Yunanlılar tarafından yönetilmesi gerektiğini kabul edin." Bu iddianın temelindeki asıl meşrûlaştırma unsuru, barbarların ahlaksız ve edepsiz yaşam tarzları karşısında Yunanlı-

16 Falk, *The Great Terror War*, s. 27, 36.

17 Barber, *Fear's Empire*, s. 176, 205. Barber aynı zamanda, "küresel vatandaşlar kampanyası" tarafından desteklenen ve Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi örnek alınarak hazırlanan "Karşılıklı Bağımlılık Bildirgesi"ni de alıntılar (s. 209-211). Buna göre "dünya vatandaşları, bir bütün olarak insan türünün umumî menfaatleri ve özgürlükleri karşısındaki sorumluluklarını" tanırlar.

18 Mesela Cengiz Han ile Timur'un faaliyetlerini ahlakî yahut medeni bir temelde savunduklarını düşünmek kolay değildir. Öte yandan, Pers Kralı Daryus ve Hint İmparatoru Ashoka gibi, imparatorluğu ahlakî sebeplerle eleştiren önemli Asyalı yöneticiler de vardır.

ların (sözde) yüksek aklî seviyesi ve nefislerini kontrol kabiliyetidir.¹⁹ Aristo'nun bu ifadesi, Makedonyalı öğrencisi İskender uzak ülkeleri kapsayan askeri hareketlara başladığı zaman kendisi için bulunmaz bir nimet olmuştur. Zaman içinde, İskender'in mirası askeri kontrolünü (o zaman bilinen) dünyanın her tarafına ulaştıran emperyalist Roma tarafından teslim alınmıştır. Romalı apolojistlerin –özellikle bazı Stoacılar ve imparatorluk hukukçularının– çalışmalarında, Aristo'nun haklı çıkartılmış hükümlerine dair vecizesi, evrensel insan aklı ve değişmez doğa kanunları sayesinde sağlama bağlandığı iddia edilen ahlakî ve hukukî prensiplerden oluşan gelişmiş bir sisteme dönüştürülmüştür.

Roma'nın düşüşünden, başka bir Avrupalı gücün Roma'nın emperyalist hırslarını devralmasına kadar kabaca bin yıl geçmiştir.²⁰ Bu noktadan sonra, yönetime gelme iddiası, söz konusu tarihî dönemeçte, geç-ortaçağ yahut erken-modern dönem Avrupa siyasetinde en baskın hegemon veya süpergüç olan monarşik İspanya tarafından dillendirilmiştir. İspanyol emperyalizmi öncekilerden iki noktada ayrılır: birincisi hakimiyet alanının küreselliğe yakın çapıdır. "Keşifler Çağı"nın seyahatleri sayesinde ilerleyen yeni imparatorluk, uzak ülkeleri ve "mavi okyanus"un ötesinde yaşayan halkları kontrol edebiliyor ve çok geniş bir kültürel gelenekler zincirini birbirine bağlıyordu. İkinci ayırt edici özellik, Hristiyan doktrinlerin işgale ve emperyalist-sömürgeci pratik gereklerin haklılığına dair tartışmaların içine ayrılmaz biçimde katılmasıdır. Bu dönem boyunca geliştirilen emperyalist iddiaların ve karşı iddiaların yoğunluğunu ve birçok conquistado'yu (fatih/kâşif) harekete geçiren misyoner azmini (klasik öncülerde bulunmayan bir azim) bu katılım büyük ölçüde açıklar.

Emperyalist iddiaların ve karşı iddiaların en heyecanlı biçimde ortaya atıldığı yer, 1550 yılında Valladolid'de imparatorluğun önde gelen bir savunucusu ile yine önde gelen bir tenkitçisi arasında geçen bir tartışmadır. Savunucu, hem klasik (Aristocu ve Stoacı) felsefeye hem de Hristiyan skolastik geleneğine dair iyi bir eğitim almış olan filozof-ilahiyatçı ve devlet tarihçisi Gi-

19 Aristotle, *Politics* 1295b7; ayrıca bk. Ernest Barker, *The Politics of Aristotle* (Oxford: Clarendon Press, 1946), s. 181.

20 Burada, "Kutsal Roma İmparatorluğu" olarak bilinen şeyi hesaba katmıyorum. Çünkü hacli seferlerini saymazsak, bu devletin (burada kullanılan anlamıyla) yayılmacı bir "imparatorluk" olduğu söylenemeyeceği gibi, merkezleşmiş yahut birliğini sağlamış bir imparatorluk yapısı da yoktu.

nés de Sepúlveda'dır. Sepúlveda imparatorluğu savunmak isterken geçmişteki öğretilerin geniş bir karışımını sunmuştur ki biraz dikkatli bir okumayla bunu İspanyol emperyalist yönetimini haklı çıkartan sebepler olarak görmek mümkündür. Meksikalı felsefeci Enrique Dussel, söz konusu apolojistin delillerini beş temel iddia haline getirip öğretici bir tarzda özetlemiştir. Birinci iddia İspanyol aklının üstünlüğü, olgunluğu ve İspanyol kültürünün gelişmişliği varsayımıdır ki bu varsayım şöyle bir vecize ile perçinlenmiştir: "tabiatı icabı" üstün olanın aşağıda kalanı, aklın ihtirası, suretin özü yönetmesi beklenir. Aristo'nun öğretilerini (özellikle "doğal kölelik" kavramını) ödünç alan Sepúlveda, "mükemmel olan nakıs olan üzerinde, kusursuz olan zıddı üzerinde her zaman hakimiyet kurmalı ve onu yönetmelidir" düşüncesini genel bir prensip şeklinde ifade etmiştir ki bu prensip İspanyol emperyalizmini mazur göstermek için biçilmiş kaftandı. Çünkü İspanyolları Yeni Dünya'daki yerli halkla kıyaslarken ulaşılan sonuç çok açıktı: "[Amerika kıtasında yaşayan ve] içinde bulundukları halin tabiatı icabı köle, kültürsüz ve insan-dışı bir varlık olan [yahut lutfen insan sayılan] barbarlar", üstün konumdaki yönetime tabi olmak zorundadırlar. Sepúlveda için bu durum vahşi bir gücün zorlaması değil, ahlak ve adaletin bir gereği idi: "Tabiat kanunları icabı ve herkesin iyiliği için, özün surete, bedenine ruha, arzuların aklı, hayvanların insanlara, kadınların erkeklere, nakıs olanın mükemmele, kötünün iyiye itaat etmesi adil bir durumdur."²¹

Bu düşüncenin ön kabulleri güvence altına alındıktan sonra, doğal olarak diğer iddialar bunu takip etti. İkinci iddia şuydu: Barbarlar üzerindeki İspanyol hakimiyeti o kadar cömert biçimde işletiliyordu ki, bu yönetim yerlilerin kültürel ve ruhî terakkisini ve ilerlemesini desteklediği için aslında onların faydasıydı. "Beyaz adamın mesuliyeti"nin, Sepúlveda'nın kaleminden çıkan versiyonuna göre: "Bu barbarların başına, sağduyuları, faziletleri ve dinleri sayesinde onları nihayetinde medeni insanlar haline getirecek olan krallık yönetimi tarafından idare edilmekten daha iyi ve hayırlı bir şey gelebilir mi?"

Tabii ki, İspanyol yardımseverliğinin de bir sınırı vardı, ve bu da bizi üçüncü iddiaya götürüyordu: İspanya'nın medenileştirme vazifesine direnen herke-

21 Enrique Dussel, *The Underside of Modernity: Apel, Ricoeur, Rorty, Taylor, and the Philosophy of Liberation*, çev. Eduardo Mendieta (Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1996), s. 52, 60 dipnot 22. Alıntılar Juan Ginés de Sepúlveda'nın, *Tratado sobre las justas causas de la guerra contra los Indios* (Mexico City: Fondo de Cultura Económica, 1987) adlı eserindendir (s. 83, 153.)

sin şiddetli bir baskıya ve cezalandırmaya maruz bırakılma tehlikesi. Bu, tabiat kanunu icabı "adil ve gerekli" olduğu söylenen bir şiddet ve baskıydı. Yine Sepúlveda'nın ifadelerini kullanıyoruz: "Eğer onlar [barbarlar] imparatorluğumuzu kabul etmeyecek olurlarsa, kabul etmeleri için silahla zorlanabilirler –ki bu, tabiat kanunları ve hukuk nazarında adil bir savaş olacaktır."

Emperyalist idareciler her ne zaman böylesi bir askeri güce veya şiddete başvuracak olsalar bunu hem klasik metafizik hem de Hristiyan doktrini sayesinde haklı çıkartılan mükemmel bir "iyi niyet duygusu" ile yapıyorlardı ki bu da dördüncü iddiadır: "Çünkü biz böyle yapmasak [yani şiddet ve tedhiş uygulamazsak] ne tabiat kanunlarının ne de İsa'nın öğretilerinin gereklerini yerine getirmiş oluruz." Bu iddia bizi beşinci ve son iddiaya götürmektedir: Aslında emperyalist şiddet, sadece ektiğini biçmekten başka şey bilmeyen yerli halkın inatçılığı ve (terörist) dikkafalılığı tarafından tahrik edilmektedir. Dussel'in dokunaklı ifadeleriyle: Emperyalizmin periferideki mağdurları en sonunda "kendi mağduriyetlerinden sorumlu" tutulmaktadırlar. Yine ona göre, İspanyol uzman tarafından ileri sürülen birbirine girift biçimde bağlı bu beş iddia, İngiliz ve Fransız apolojistlerden tutun da *Amerikan Barışı*'nin savunucularına kadar sonraki bütün emperyalist seçkinler tarafından tamamen benimsenmiş ve tekrarlanmıştır.²²

Şurası kesindir ki, tartışma götürür bir sürekliliğe rağmen, emperyalist iddiaların doğası sonraki yüzyıllar boyunca önemli dönüşümlere uğramıştır. Modern bilimin ve rasyonel aydınlanmanın yükselişiyle birlikte, Hristiyan apolojetikler –tamamen kaybolmasalar da- mütemadiyen geri plana çekilmişler ve bilimsel idare ile teknik-araçsal kontrolün "seküler" düşüncelerine yer açmışlardır. Bunun bir sonucu olarak da –kısmen klasik "doğal hak" tarafından desteklenen- Hristiyan imparatorluğu düşüncesi, sözleşme yahut pazar prensiplerinin, fonksiyonel ilişkiler ağının ve insan iradesinde temelini bulan Leviathan tarzı hükümlerliliğin kombinasyonu ile ittifak halinde bulunan ve suni biçimde düzenlenen siyasi yapılara mütemadiyen yol vermiştir. İlk defa Britanya ve Fransız imparatorlukları tarafından başlatılıp geliştirilen bu modern değişiklikler en üst seviyesine çağdaş dönemde ulaşmıştır.

Bugünün imparatorluğunun karşılaştığı en temel sıkıntı –ki bu önceki impa-

22 Dussel, *The Underside of Modernity*, s. 52, 60-61, dipnot 23-25; Sepúlveda, *Tratado sobre las justas causas de la guerra contra los Indios*, s. 133, 135, 137. Bu konuda ayrıca bk. Edward W. Said ve Christopher Hitchens, (ed.), *Blaming the Victims* (London: Verso, 1988).

ratorlukların da yüzleştirdiği bir şeydi- yine haklılık ve meşruiyet sorunudur, üstelik Valladolid'deki durumla kıyaslandığında bugünkü sıkıntının çok daha karmaşık olduğu görülür. Basitçe ifade edelim: Klasik metafiziğin ve Hristiyan teolojisinin geri planda kalarak yerlerini, demokratik bağlılıkların yaygınlaşması ve insan haklarının küresel çapta geçerliliği vakiasıyla başa baş giden modern bilim ve seküler rasyonaliteye bıraktığı bir ortamda, (vatanında olmayan) boyun eğdirilmiş halklar üzerindeki emperyalist hakimiyet nasıl mazur gösterilebilir? Elde bulunan delillerden anlaşıldığı kadarıyla bu sorunun çözümü, farklı (bazen çelişkili) ve söylemsel stratejilerin, en çok da şunların kombinasyonunda yatmaktadır: medeniyetsel yardımseverlik veya "gelişmecilik"; teknokratik bilimcilik ve ekonomizm; (Machiavelli ve Hobbes'tan Nietzsche ve sonrakilere kadar gelen düşünürlerin görüşlerini esas alan) "realist" güç politikası ve bunların yanında klasik metafiziğin ve Hristiyan apolojetiklerin bakıyeleri. Bu yollar zaman zaman ateşli bir küresel dönüştürme programında birleştirdiği bu program, daha önceki fatihlerde görülen misyoner şevke benzer bir şevkle takip edilmektedir.

Yukarıda zikredilen stratejiler içinde, ahlakî görünüşüyle yanıltan cazibesi yüzünden, gelişmecilik en yaygın biçimde tercih edilen iddiadır. Bu alanda, Sepúlveda'nın mirası hala tamamıyla hayattadır. ABD Başkanı Bush, 11 Eylül'den hemen sonra Kongre'de yaptığı ünlü konuşmada "teröre karşı" dünya çapında bir "savaş" ilan ederken şunları dile getirmiştir: "Bu, dünyanın savaşıdır. Bu, medeniyetin savaşıdır. Bu, gelişime, çoğulculuğa, hoşgörüye ve özgürlüğe inanan herkesin savaşıdır." Bu açıklama ile Amerika kendisini "medeniyetin" bekçisi ilan etmiş oluyordu. Aslında, (Fransızların bir zamanlar "*mission civilisatrice*" dedikleri gibi) medeniyetin nimetlerini dünya çapında yaymak suretiyle, Amerika kendisini medeniyeti koruma vazifesinin bayraktarı yapmış oluyordu. Başkan Bush aynı konuşmada Amerikan karşıtlarını gerçek (yani Amerikan tarzı) medeniyetin düşmanları diye yaf-talamıştı. Çünkü onlar "*bizim* özgürlüklerimizden -*bizim* inanç özgürlüğümüzden, *bizim* ifade özgürlüğümüzden, *bizim* seçme, ittifak yapma yahut anlaşmazlığa düşme özgürlüğümüzden nefret eden" kişilerdi.²³ "Terörle savaş" mantığının bir devamı olarak, küresel misyona katılmaları için üzer-

23 Falk, *The Great Terror War*, s. 57, 74'te alıntılanmaktadır. Birçok Amerikan yeni-muhafazakârının "*mission civilisatrice*"e veya "beyaz adamın mesuliyeti"ne bağlılığı için bk. Ari Shavit, "White Man's Burden," *Haaretz*, 12 Şubat 2004. Shavit'in gösterdiği gibi, bu bağlılık Machiavelli ve Thomas Hobbes gibi "realist" siyaset düşünürlerinden yapılan alıntılarla tafsil (ve teşviş) edilmektedir.

lerine uygulanan baskı veya diğer araçlarla fikir değiştirmemeleri halinde, medeniyet düşmanlarının görüşlerini değiştirmeleri için askerî güç sayesinde zorlanmaları gerekecekti. Sepúlveda'nın görüşleriyle karşılaştırılınca bu gelişmecî kavramda esas itibarıyla görülen yenilik, hedeftir: Yeni Dünya'ya hristiyanlığı yaymak yerine bu seferki hedef "bizim özgürlüklerimizi" ve "bizim kültürümüzü", yani Batı modernitesinin semerelerini yaymaktır. Bu tür bir gelişmecilik, sadece siyasetçilerin değil, aynı zamanda sosyal bilimcilerin de itibar ettiği bir düşüncedir. Soğuk savaş döneminde yazılar yazan önde gelen bir Amerikalı uzmana göre, küresel ilerleme özü itibarıyla bir modernleşme formunu, yani içinde "geleneklerine bağlı köylerin yahut kabile temeline dayalı toplulukların, modern, endüstrileşmiş ve şehir-merkezli dünyanın baskı ve taleplerine tepki vermeye zorlandıkları" bir süreci ihtiva eder. Kendisinin samimi bir dille belirttiği gibi:

Bu süreç Batılılaşma da denebilir, yahut basitçe ilerleme ve gelişim adı verilebilir. Ancak daha isabetli bir isimlendirme yapmak gerekirse buna dünya kültürünün yayılması demek gerekir. Bu dünya kültürünün (yahut medeniyetinin) temelinde gelişmiş teknoloji ve bilim ruhu, rasyonel bir yaşam tarzı ve sosyal ilişkilere seküler bir yaklaşım yer alır... Kültürler arası etkileşimler, yönelim ve miktar açısından, kendi uygulamalarını, standartlarını, tekniklerini ve değerlerini Batılı olmayan dünyaya empoze eden sanayileşmiş Batı dünyası kalıbından çıkmış tekdüze bir örnek haline gelme yolunda sürekli artan bir oranda ilerlemektedir.²⁴

Yakından bakıldığında görülür ki ilerlemecilik, aslında hepsi de aynı ahlâkî cazibeyi paylaşmayan birbirine zıt veçhelerin bir karışımıdır. "Mission civilisatrice"nin özü gibi bazı veçheler yapı itibarıyla kastî ve maksatlı iken, diğer veçheler doğrudan siyasi kontrol sahasının ötesinde, daha meçhul ve yarı-otomatik bir tavır içinde çalışır görünmektedir. Bu ikinci tür veçhelerin en önemlileri arasında modern endüstri, ekonomi ve gelişmiş teknoloji yer alır. Bir bütün olarak bu özellikler modern Batı toplumunun temel bileşenleridir ve bunların gelişimi kendilerine ait bir mantığı takip eder. Bu görünüşe rağmen, yukarıdaki özelliklerin hiçbirisi maksatlı saiklerden bağımsız

24 Lucian W. Pye, *Aspects of Political Development* (Boston: Little Brown, 1966), s. 8-9, 44-45. Ayrıca bk. S. N. Eisenstadt, *Modernization: Protest and Change* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1966); ve benim "Modernization and Postmodernization," adlı yazım, (Dallmayr, *Beyond Orientalism: Essays on Cross-Cultural Encounter*, Albany, NY: State University of New York Press, 1996 içinde), s. 149-174.

olmadığı gibi, bunlar korku imparatorluğunun menzili dışında da yer almazlar. Bu durum, küresel etki alanı sayesinde gelişmeciliğin hayati araçlarından –fakat onun baskıcı etkileri yüzünden büyük oranda tahrif edilmiş– bir tanesi olan kapitalist piyasa ekonomisi örneğinde açıkça görülebilir. Falk bu bağlamda “yırtıcı küreselleşme” ve “yırtıcı kapitalizm”den bahseder. Ona göre, en azından Sovyetler Birliği’nin dağılmasından itibaren, Birleşik Devletler’deki yönetici seçkinlerin enerjileri, kapitalizmin “Washington konsensüsü” diye bilinen minimal seviyede tanzim edilmiş neoliberal biçiminin koruması altında, “dünya ekonomisini” “yırtıcı küreselleşme”ye uygun düşecek biçimde “küreselleştirme”ye yönelmiştir. Bu politikanın en kapsamlı etkisi, “Kuzey ile Güney arasındaki gelir farkını büyütme, aynı zamanda süregiden fakirliği ve uzun vadeli çevre tahrifatını görmezden gelmek” eğilimi olmuştur. Falk ayrıca, –görünüşte kendi kendisini üretip ilerleten– bu siyasetin son dönemde daha sıkı biçimde emperyalist kontrol altına alındığını söyler. Ona göre 11 Eylül sonrasında, “imparatorluk bünyesinin sinir merkezi, politik söylemin, yeni gerçeklik için ekonomistik bir tasarım olan ‘küreselleşme’den ‘savaş’ ve ‘güvenlik’ kavramlarına kaymasıyla birlikte” şimdilik kaydıyla “katı biçimde devlete geri çekilmiştir.”²⁵

Benzer bir rol, modern bilim ve teknoloji tarafından da oynanmıştır. Görünüşte siyaset dışı yahut siyaset ötesi olmalarına rağmen, bilim ve teknoloji gittikçe artan biçimde siyasî ve askerî-endüstriyel seçkinlerin hizmetine sunulmuştur. Öyle ki (önemli bir filozofun değerlendirmesine göre) bütün dünya artık, despot güç için herşeyi basit bir kaynak menzilesine indirgemeye şartlanmış dev bir aygıtla dönüşmektedir.²⁶ Her geçen gün daha karmaşık hale gelişiyle birlikte çağdaş teknoloji, George Orwell’in tahminlerinin ve

25 Falk, *The Great Terror War*, s. xii-xiii, 32. Falk’a göre bu imparatorluk kurma faaliyetinin kökenleri 11 Eylül öncesine kadar gider. Onun ifadeleriyle söyleyecek olursak: “Amerika Birleşik Devletleri’nin 11 Eylül’den önce bile, *yeni* bir küreselleşme jeopolitiği üzerinde emperyalist bir tutamak yakalama peşinde olduğuna inanmak için yeterince sebebimiz var: Enformasyon teknolojisinin teknolojik sınırlarını kontrol etmesi; IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi kendine tâbi aktörler vasıtasıyla geliştirilmiş neoliberal eğilimler üzerinden dünya iktisadını şekillendirmesi; seçici müdahalenin yenilikçi “hümaniteryen” diplomasisini uygulaması; ‘sıfır kayıplı savaş durumu’nda askerî hakimiyeti arzulayıp teşhir etmesi...; ve yeni tür nükleer silahlar arayışı içinde olup, uzayı silahlandırmaya yönelik planları yavaş yavaş uygulamaya koyması” (s. 31-32).

26 Martin Heidegger, “The Question Concerning Technology”, (David F. Krell, (ed.), *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York: Harper & Row, 1977 içinde), s. 283-317.

(Hitler ve Stalin gibi) geçmişte kalmış diktatörlerin hayallerinin ötesindeki toplumu gözetleme ve kontrol tekniklerine kendisini kolayca teslim etmektedir. Uzaydan yapılan gözetleme tekniklerinin yayılmasıyla, dünya üzerindeki insan yaşamı, her hareketin küresel boyuttaki bir gözetici tarafından izlendiği büyük bir "Panopticon"a kasıtlı olarak dönüşmüş durumdadır. Richard Falk halen seyrine devam eden bu manzaranın korkunç bir resmini çizer. Ona göre, "Amerika'nın temel küresel hakimiyet projesinin" parçası olarak sürüp giden "uzaydaki silahlanma", dünyanın herhangi bir yerindeki bir direniş bölgesini yahut düşman noktayı bir dakika içinde yıkmaya imkan veren sınırsız bir kabiliyet doğuracaktır (ya da öyle umulmaktadır)... Eğer küresel hakimiyeti hedefleyen bu proje hedefine aşağı yukarı ya da tamamen ulaşırsa, bütün dünyayı bir tür tahakküm ile tehdit edecek, aynı zamanda yeni ve korkunç mega-terörizm dalgalarını tahrik edecektir. Çünkü bu, direniş için elde bulunan ve itimada şayan tek yöntem olacaktır. Böyle bir ihtimal karşısında caymış görünmeyen Amerikan Savunma Bakanı (Rumsfeld), uzaydaki savaş istasyonlarında lazer silahları ve hareketli-vurucu silah sistemleri geliştirmek amacıyla büyük programları halihazırda başlatmış bulunmaktadır. Çünkü bakan Amerika'nın "atmosferin içinde, üzerinde ve uzayda güç kullanımı için gerekli araçlara sahip olması gerektiği"ni düşünmektedir.²⁷

Bu tabiata sahip bir politikanın, gelişmeciliğin ya da "mission civilisatrice"nin herhangi bir türüyle uzaktan yakından ilgisi olmadığı aşikardır. Realist veya neo-realist denilen (ve Falk tarafından "savaş düşünürleri" veya "Pentagon savaşçıları" diye adlandırılan) bazı imparatorluk müdafileri, kendilerini katıksız güç politikası (veya süper güç politikası) zeminine eksiksiz biçimde yerleştirmek suretiyle, misyonerlik düşüncesini külliyen dışlarlar. Bazıları da ahlaki ve medeniliği açıkça tahkir etmekten çekinmezler. Mesela bazı Avrupalı liderler, uluslararası normlara aykırı biçimde başlatılan bir savaşa itiraz edecek olduklarında, adı geçen savunma bakanı böyle ahlâkî endişeleri zayıflık ve takatsizlik işareti sayıp alay etmiş, bunları genç (daha doğru ifadeyle: delikanlı) Amerika'nın uzun adımlarına ayak uyduramayan "yaşlı Avrupa"nın mızırardanmaları olarak nitelemiştir. Uluslararası siyasetin tannmış uzmanlarından olan diğer bir "savaş düşünürü", gezegenler hakkındaki mitolojiden örnek verme cüretini göstererek dikkatli ve inatçı Avrupa'ya

27 Falk, *The Great Terror War*, s. xxvii. Donald Rumsfeld'e yapılan gönderme için bk. Tuğamiral Eugene J. Carroll, Jr., "Unilateralism Amok," *Inforum* (Fourth Freedom Forum), No. 29 (2001 Sonbahar), s. 3.

dişi Venüs'e benzetmiş, bunun karşısına da Mars'a benzeyen tavrıyla fevkalade kudretli ve haşin Amerika'yı koymuştur.²⁸

Mutlak güce fikr-i sabit derecesinde bağlı olduklarından, imparatorluğun (neo)realist müdafilerinin felsefeye, özellikle de politik felsefe geleneğine samimi biçimde inanmış olmaları muhtemel değildir. Mamafih, bu geleneğin kalıntıları kimi zaman memnuniyet verici bir destek verebilmektedir. Mesela Pentagon savaşçıları Machiavelli'nin korku siyasetini uzlaşma siyasetine tercih edişini cana yakın bulabilirler. Aynı şekilde onlar Thomas Hobbes'un *Leviathan*'ındaki bazı kısımları, özellikle "kılıç"ın mutlak sözcüklere üstünlüğünü iddia ettiği yerleri büyük ihtimalle seveceklerdir. Daha yakın zamanda yaşamış filozoflar içinde mesela Nietzsche'nin kimi öğretileri savaşçıların dikkatini çekmeye elverişlidir, tıpkı önceki emperyalistlerin dikkatini çektiği gibi. Bu öğretiler arasında yer alan, "büyük siyaset" ve "iktidar arzusu" gibi kavramlar, buyruk ve itaat temeli üzerinde kurulu küresel bir hiyerarşi ve meratibi îmâ ettikleri için kaçınılmaz olarak büyük ilgi görecektir. Atlantığın ötesinden gelen bir doğrulamayla bile olsa, Avrupa'nın da dış tehditlere bir cevap olarak "tehditkar olmaya karar vermesi, yani Avrupa'yı yönetecek tek ve yeni bir sınıf sayesinde *ortak bir iradeye* sahip olmaya azmetmesi" halinde Nietzsche'nin fütürist senaryosuna haklılık payı verilebilir. Çünkü "onun bu iradesi, önümüzdeki bin yıl boyunca ulaşmak istediği hedefleri belirleyecek olan büyük ve korkunç bir iradedir."²⁹

Emperyalist hayalperestler içinde daha fazla felsefî eğilime sahip olanlar, entelektüel geleneğin böyle küçük parçacıklarıyla tatmin olacak gibi değil-

28 Robert Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in New World Order* (New York: Alfred A. Knopf, 2003). Ayrıca bk. Kagan, "Power and Weakness," *Policy Review*, c. 113 (Haziran-Temmuz 2002), s. 3-28; benzer bir örnek için bk. Thomas L. Friedman, "Ah, Those Principled Europeans," *New York Times*, 2 Şubat 2003, Bölüm 4, s. 15.

29 Bk. Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, çev. Walter Kaufmann (New York: Random House, 1966), paragraf 208. Kendisi şöyle devam eder: "Küçük siyaset devri bitmiştir. Yirminci yüzyılın gelişile birlikte dünya hakimiyeti kavgaları ve büyük politikaların *icbârı* ortaya çıkacaktır." Amerika'nın dünyayı fethinin ve küresel hakimiyetinin açık bir savunusu için bk. David Frum ve Richard Perle, *An End to Evil: How to Win the War on Terror* (New York: Random House, 2003). Yukarıdaki değerlendirmelerin amacı, Machiavelli, Hobbes veya Nietzsche'yi dar bir güç-politikası perspektifinden ele almak değil, bunların çalışmalarının kimi açılardan emperyalist amaçlara uygun biçimde kullanılabileceğini ve kullanıldığını (yahut suis-timal edildiğini) göstermektir.

dirler. Bu emperyalizm taraftarları, meratip ve hiyerarşi için daha derinlikli bir destek ararlarken, eski (modern-öncesi) felsefi ve metafizik öğretilere sıkça başvururlar. Klasik "doğal hak" kavramının bakiyeleri böylesi bir bağlamda tekrar gündeme getirilir, ama doğal hak burada, üstteki ile alttakini, üstün olan ile altta kalanı, rasyonel olan ile irrasyonel olanı birbirinden ayıran aslî bir hiyerarşik farka işaret eden bir iddia demektir. Büyük ölçüde, bu yeniden gündeme getirme gayreti, mensupları bugünkü Amerikan hükümetinin hem içinde hem dışında dikkate değer bir etkiye sahip olan (sözde) "yeni muhafazakârların" alamet-i farikasıdır.

Liberal demokrasi ve sivil eşitlik çağında, hiyerarşi savunularının çok dikkatli ve tedbirli biçimde yapılması gerektiğinde şüphe yoktur, ki bu durum sözlü hile ve kamuflaja (ya da "bâtını" söylem denilen şeye) neden bu kadar sık başvurulduğunu açıklamaktadır. Bu kamuflajın politika sahnesindeki muadili, yeni muhafazakârların doğrudan değil ama sessizce ve perde arkasından (buna belki de Eflatun'un "gece konseyi" tarzında denilebilir) yönetme eğilimleridir. Emperyalizm taraftarlarının karşılaştığı önemli bir sorun klasik metafiziğin uzaklığıdır: şu bir gerçektir ki "doğal" hiyerarşi varsayımı sadece demokratlar tarafından reddedilmekle kalmaz, aynı zamanda adanmış yeni muhafazakârlarca bile artık şeksiz şüphesiz inanılan bir şey değildir. İşte bu sebeptir ki klasik nostalji çoğu zaman hayli modernist bir gönüllülük biçiminden kuvvet almaktadır: bu destek özellikle Nietzscheci "iktidar arzusu" kavramı üzerinden elde edilen meratibin yeniden üretim ve kullanımına başvurmak suretiyle sağlanır. Sonuçta elde edilen, Eflatuncu-Nietzscheciliktir, bu ikisi her ne kadar felsefi temel açısından uyumsuz olsalar da, politik hedefleri açısından uyumlu hale getirilmişlerdir.³⁰

30 Yeni-muhafazakâr kamptaki (bazen "Straussçu" da denilen) Platoncu ve Nietzscheci unsurların karışımını anlamaya yönelik derinlemesine faaliyetlere örnek olarak bk. Laurence Lampert, *Leo Strauss and Nietzsche* (Chicago: University of Chicago Press, 1996); Shadia B. Drury, *Leo Strauss and the American Right* (New York: St. Martin's Press, 1997); Harald Bluhm, *Die Ordnung der Ordnung: Das politische Philosophieren von Leo Strauss* (Berlin: Akademie Verlag, 2002); James Atlas, "A Classicist's Legacy: New Empire Builders," *New York Times*, 4 Mayıs 2003 (Week in Review); James Lobe, "Strong Must Rule the Weak, said Neo-Conservatives' Muse," *Inter Press Service*, 8 Mayıs 2003; Alain Frachon ve Daniel Vernet, "The Strategist and the Philosopher: Leo Strauss and Albert Wohlstetter," çev. Norman Madarasz, *Counter Punch*, 24 Mayıs 2003, Joshua Muravchik, "The Neoconservative Cabal," *Commentary*, 1 Eylül 2003. Machiavelli, Hobbes ve Nietzsche için söyledğim gibi burada da bir uyarı yapma gereği hissediyorum: yukarıdaki yorumlar hiçbir şekilde Leo Strauss'u Yeni-muhafazakâr takipçilerinin politikaları yüzün- ➤

Mutlak güç siyaseti, yeni muhafazakârlar kadar, "büyük siyaset" in dindar destekçileri için de tatminkârlıktan uzaktır. Ne dikkat çekicidir ki, asrımız sadece klasik öğretilerin değil, aynı zamanda Hristiyan siyasetinin de büyük ölçekte –ve Sepúlveda'nın Katolik söyleminin Protestan versiyonuyla– yenisinden uyanışına şahit olmuştur. Machiavelli'den ve Nietzsche'den alınan ibarelerin mezcil edilmesiyle elde edilen dindar retorik, hem Amerikan siyasetçileri hem de dini liderleri tarafından sürekli kullanılmıştır. Başkan adayı Bush, 2000 yılındaki seçim kampanyası boyunca İsa'yı "en beğendiği siyaset felsefecisi" ilan etmişti. Aynı Bush, Irak savaşının arifesinde, başlatılacak olan saldırıyı "ülkemizin en yüksek ahlakî [ve dinî] geleneklerine uygun" ifadeleriyle duyurmuştu.³¹ Bu türden dini telkinler, başı Protestan 'televanjelikler' tarafından çekilen, emperyalist politikaların ruhban savunucularına ait bir sermayedir. (İnsan bazen Hristiyan retoriğinin sabit fikirli Pentagon savaşçıları ve Nietzsche tarzı yeni muhafazakarlar tarafından nasıl olup da ve ne dereceye kadar makbul sayılabildiğini düşünmekten kendini alamıyor. Bazen de, sanki katı yeni muhafazakârlık sınırı sayıdaki uzman çevresi ve "savaş düşünürleri" için hazırlanmış da İncil vaazları "yığınların" sadakatini garanti altına almak için tasarlanmış gibi geliyor.) Hristiyan televanjelikler birçok açıdan imparatorluğun en hararetti ve şiddetli misyonerleri olmuşlardır. "Terörle savaş"a katılan (ve onu belli etmeden bir haclı seferine dönüştüren) birçok kişi, İslâm'ı "şeytanî bir din" ve onun peygamberini aşağılık bir sahtekar diye yaftalamaktan çekinmemiştir. Bunların bazıları terörle savaşı, iyi ile kötü arasında yapılacak olan kıyamet savaşının (Armageddon) ilk yayılım ateşi bile saymıştır. Böyle bir savaş herhalde önleyici nükleer saldırılar ile kazanılacak (ve muhtemelen İsa da bir atom bombasının mantar şeklindeki duman bulutunu kullanarak yeryüzüne inecektir,³² Sepúlveda bunu duysa herhalde şaşkına dönerdi!

den sorumlu tutma amacı gütmeyiz. Nietzsche hakkında çok dakik bir yazı için bk. Strauss, "Note on the Plan of *Beyond Good and Evil*," *Studies in Platonic Political Philosophy* (Chicago: University of Chicago Press, 1983), s. 174-191.

- 31 Bu ifadeler aşağıdaki kaynakların ikisinde de aktarılmıştır: "Bush Wears Religion on his Armored Sleeve," *The Washington Spectator*, c. 29, sayı. 10, (15 Mayıs 2003), s. 1; ve "President's Corner," *The Light* (Newsletter of the Interfaith Alliance), Bahar 2003, s. 2. Bu sonuncu yayında, rahip Welton Gaddy sert bir biçimde şu soruyu sorar: "Başkan da dahil olmak üzere herhangi bir siyasetçi, Tanrı'nın bir ülkenin maskotu olduğunu ima yoluyla bile olsa söylemeye nasıl cüret edebilir?" (s. 2).
- 32 Önde gelen televanjeliklerin İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki tahkir edici değerlendirmeleri için bk. Akbar S. Ahmed, "The Perfect Christmas Gift," in *Religion* ➤

İmparatorluk Eleştiriliyor

İmparatorluk savunusunun kendisi için entelektüel bir köken bulmak amacıyla maziye göz atması nasıl mümkünse, imparatorluk muhalefeti kendisini kadim zamanlara ulaştıran (daha asil) bir kökene sahip olduğunu iddia etmesi de öylece mümkündür. Bir yanda imparator Büyük İskender Diyojen tarafından terslenirken, diğer yanda emperyalist Roma'nın rahminde Seneka gibi emperyalist olmayan düşünürler yetişmiş, aynı zamanda netice itibarıyla kesin olarak özümselemeyen muhalif dini hareketler neşv ü nema bulabilmişti. Şunu da hatırlamakta yarar var ki, Hristiyanlık ilk olarak Roma imparatorluğunun gölgesinde ortaya çıkmıştı, üstelik o zaman ne hoş karşılanan bir misafir ne de suç ortağıydı. Aslına bakılırsa Hristiyanlığın doğuşu emperyalist sultadan hayli farklı bir şeyi müjdeliyordu: Adaletin, iyiliğin ve hakiki barışın hakimiyetine dair bir vaat. Emperyalist tamahlar tarafından süzgeçten geçirilmiş ve kısmen üstü örtülmüş olsa da, evrilen Hristiyan "medeniyeti" bu başlangıcı hafızasında kazınmış halde hep muhafaza etmiştir. Bu hafıza, Batı tarihinin hayati noktalarında canlandırılabilir kabiliyeteydi (ve nitekim canlandırılmıştır). Böylesi hayati noktalardan bir tanesi, modern çağın başlangıcında İspanyol imparatorluğunun kuruluşudur. Bu noktada, İncil'in emperyalist olmayan yahut emperyalizm muhalifi vaadi, Valladolid'de Sepúlveda ile karşılaşmış tartışan Bartolomé de las Casas tarafından hayli etkili biçimde kullanılmıştır.

Dominikan tarikatına mensup bir keşiş ve bir dönem Chiapas piskoposu olan Las Casas, muhatabının delillerini çürütmekte zorlanmamıştır. Bunun en önemli sebebi, Sepúlveda'nın mahza kitabı bilgisi karşısında Las Casas'ın Amerika kıtasındaki İspanyol yönetiminin sonuçları hakkında birinci elden tecrübe sahibi olmasıdır. Yeni Dünya'da yıllarını geçirmiş olan Las Casas, sözde "Hristiyan" orduların yerli halk üzerinde sergilediği vahşeti çok yakından tanıyordu. *Hint Adalarının Tahribi Hakkında Çok Muhtasar Bir İzahat* (Very Brief Account of the Destruction of the Indies) adlı eserinde şunları söyler: "İspanyollar, bu uysal koyunların [yerlileri kastediyor] arasına günlerce aç kalmış kurtlar, kaplanlar ve aslanlar gibi daldılar... ve kırk yıl boyunca tecavüz, katil, eziyet ve işkence ile yerlileri yok etmekten başka

News Service (Washington, DC: Aralık 2003). Bu konuda ayrıca bk. Kimberly Blaker, (ed.), *The Fundamentals of Extremism: The Christian Right in America* (New Boston, MI: New Boston Books, 2003); Emran Qureshi ve Michael A. Sells, (ed.), *The New Crusades: Constructing the Muslim Enemy* (New York: Columbia University Press, 2003).

hiçbir şey yapmadılar.” Ölümünden sonra yayınlanan *Hint Adaları Tarihi* (History of Indies) adlı eserindeyse daha acı tespitlere yer verir: “Hint Adaları’nda Tanrımız İsa Mesih’i, burada yaşayan halkı talep ettikleri yaşam alanından mahrum ederek yakıp yıkan İspanyollar tarafından bir değil binlerce defa kamçılanmış, eziyet edilmiş, tokatlanmış ve çarpmışa gerilmiş vaziyette bıraktım.”³³ Bu ilk elden tecrübesine ilave olarak Las Casas dinî ve klasik metinler hakkında hayli derinlikli bilgiye sahip bir uzman ve tahsil görmüş bir bilgindi; dolayısıyla bu metinlerin anlamını muhatabından daha iyi anlayacağı çok açıktır. Bu sebeple Las Casas, “doğal” meratibi ve insanların farklı meyil ve kabiliyetlerini inkar etmeye gerek duymaksızın, sadece İsa’nın Markos İncili’nde yer alan bir sözünü hatırlatmak suretiyle, bu meratibi ve farklılıkları siyasi sulta için mazeret haline getirme çabalarını boşa çıkarmıştır: “İçinizde öne çıkmak isteyen kim varsa, herkese hizmette öne çıkmalıdır” (Markos 10:44). Las Casas aynı şekilde, İspanyol yönetiminin klasik siyaset kabulleriyle tezat halinde olduğunu göstererek, klasik otoriteleri bu yönetim lehinde kullananların maskesini de düşürmüştür. Çünkü doğru (ya da “aykırı”) biçimde okunduğunda görülür ki Aristo, siyaseti “hane halkı” arasındaki ilişki olarak değil, eşit vatandaşlar arasındaki bir ilişki olarak tanımlamıştır (ve yerlilerin İspanyol hanesine mensup olmadıkları çok açıktır). Üstelik, Aristo’nun adil ve gayrı adil yönetim biçimleri arasında yaptığı ayırım, sadece İspanya’nın menfaatine kullanılan İspanyol despotizminin adil bir idare olduğunu söyleyemeyeceğini ima etmektedir. Çünkü bu yönetim, yerli halkın sahip olduğu eşitlik ve özgürlüğü ihlal etmiştir.³⁴

33 Bartolemé de las Casas, *Historia de las Indias*, (Obras escogidas içinde), (ed.), Juan Perez de Tudela, Madrid: Biblioteca de Autores Españoles, 1957-58, c. 2, s. 511; *Brevissima Relacion*, (Obras escogidas içinde), c. 5, s. 136-137. “Çok Muhtasar İzaah”tan alıntılanan kısmın tercümesi George Sanderlin, (ed.), *Bartolemé de las Casas: A Selection of His Writings* (New York: Alfred A. Knopf, 1971), s. 166’dan aktarılmıştır. Ayrıca bk. Las Casas, *A Short Account of the Destruction of the Indies*, çev. Nigel Griffin (New York: Penguin, 1992), s. 11; *The Devastation of the Indies: A Brief Account*, çev. Herma Briffault (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1992), s. 29.

34 Las Casas’ın *Historia* adlı eserinde “Filozof”un (Aristo) öğretilerine başvurmak suretiyle göstermeye çalıştığı şey, Amerikan yerlilerinin “barbar” olmadıkları, dolayısıyla basit bir köle muamelesi göremeyecekleridir. Dahası, hem Aristo hem de Çiçero’dan destek alan Las Casas, yerlilerin de Avrupalılar gibi rasyonel düşünebilen insanlar olduklarını iddia etmiş ve özgürlük ve eşitliği hak ettiklerini söylemiştir. *Historia*’dan ilgili kısımları aktarmak gerekirse: “Çiçero’nun *De Legibus* Kitap I’de söylediği gibi, dünyadaki bütün ırklar insandır ve bütün insanlara ve fertlere ait tek bir tanım vardır: bunlar rasyonel düşünebilen varlıklardır. Her biri anlama kabiliye-

Sepúlveda'nın Valladolid'deki tartışmada ileri sürdüğü ve Las Casas tarafından en kolay biçimde çürütülen iddialar arasında, kültür ve dinlerini yerlilere ulaştırmak için ("*mission civilisatrice*") gayret etmeleri suretiyle İspanyolların gösterdiği üstünlük ve ahlakî lütufkârlık varsayımı gelir. Las Casas'a göre, bunca şiddet ve gaddarlık ile gerçekleştirilen bir girişime "medenileştirme" gibi ahlakî bir erdem atfetmek nasıl mümkün olabilirdi ki? Sadece Las Casas'ın yaşadığı dönemde yüz binlerce, belki de milyonlarca yerli, İspanyolların yaptıkları yüzünden yok olmuştu. *Muhtasar Bir İzahat*'ta şunları söyler: "Hispaniola'da vaktiyle üç milyondan fazla kişi görmüştük, oysa bugün hayatta kalan yerli halkın sayısı iki yüzü geçmez." Las Casas'ın haklı olarak şikayet ettiği gibi böylesine büyük ölçekli bir tahribat, Batı "medeniyeti" üzerinde silinmez bir leke olarak kalmış ve Hristiyanlığı maskara etmiştir. *Tarih* adlı eserindeki sözleriyle ifade edecek olursak: "Şiddet ve ah-laksızlık örnekleri ile ülkeyi kat eden İspanyollar, İsa'nın adını küfüre çevirdiler."³⁵ Yerli (yahut Avrupalı olmayan) insanları eğitmek yahut "medenileştirmek" şöyle dursun, gurur ve şiddete dayalı direnişe yol açması yüzünden İspanyol işgali tam tersi bir sonuç vermeye çok yakındı. Aşağıdaki kısım Las Casas'ın *Del Único Modo (Bütün İnsanları Hak Dine Ulaştırmanın Tek Yolu)* adlı kitabından alınmıştır ve olduğu gibi aktarılmalı hak etmektedir:

Seçme özgürlüğü bulunduğu için her akıl sahibi varlık, herhangi bir iyiliğe güzel biçimde götürülmek, yönlendirilmek ve sevkedilmek kabiliyetine sahiptir. Fakat eğer yerliler kendilerini daha ilk baştan, savaşta dūcâr oldukları felaketler ile çocuklarını, mallarını ve özgürlüklerini kaybetmeleri yüzünden yaralanmış, taciz edilmiş, üzülmüş ve eziyete uğramış halde görürlerse, ... kendilerine inanç, din, adalet ve hakikat [bugün bunlara özgürlük ve demokrasiye de ilave edebiliriz] hakkında anlatılması düşünülen şeyleri gönül rızasıyla dinlemeleri nasıl sağlanabilir ki? Tatlı dil dostlara dost katar

tine, özgür iradeye ve seçme hakkına sahiptir ve yine her biri Tanrı suretinde ve ona benzer biçimde yaratılmıştır. ... Dolayısıyla her biri nizamla, akla, kanunlara, fazilete ve cümle iyiliklere yönlendirilme, ikna edilme ve cezbedilme kabiliyet ve kapasitesine sahiptir. ... Yine bunlar basiret sahibidir ve tabiat tarafından kendilerine filozofun [Aristo] bahsettiği üç tür basiret verilmiştir: ferdî, iktisâdî ve siyâsî. ... Ve bunlar tabîî aklın kurallarını takip hususunda, herkesten daha basiretli olan Yunanlılar ve Romalılar gibi topluluklar tarafından azıcık bile geçilebilmiş değillerdir." *Historia, c. 3, s. 3-4, 165-166, c. 4, s. 433-434*. [İngilizce] tercüme Sandertin (ed.), *Bartolomé de las Casas: A Selection from His Writings*, s. 115, 143, 200-202'den alınmıştır.

35 Bk. "Very Brief Account" [*Çok Muhtasar İzahat*], *Obras escogidas*, c. 5, s. 136-137; *Historia, (Obras escogidas içinde)*, c. 2, s. 511.

ama "kötü mizaçlı bir adam kavgayı kızıştırır" (Meseller 15:18) diyen haklıysa, böylesi acı sözler ve işler kimbilir kaç düşman kazandırmıştır? Dolayısıyla, eğer insanın iyiliğe güzel ve nazik biçimde ikna edilmesi ve yönlendirilmesi gerekiyorsa ve savaş bu insanları kaba, acı ve şiddetli bir tavırla zorluyorsa –gayrı tabii ve insan doğasının şartlarına aykırı olan- bu ikinci yolun (savaş) aksi sonuç vereceği aşikârdır.³⁶

Las Casas'a "Yerlilerin koruyucusu" denilmesi boşuna değildi. Yerlilerin refahı ve onlara adil davranılması için kendisini tutkuyla adanmasının yanısıra, talepleri imparatorluk ve kilisenin siyaseti üzerinde (bir süreliğine de olsa) belirgin bir etki göstermiştir.³⁷ İçinde bulunduğu yakın İspanyol bağlamının ötesinde, Las Casas örneğinde halen devam etmekte olan önemli bir husus vardır: Kendisi Batı medeniyeti (ve genel anlamda medeniyet) için emperyalizmden ve "büyük" güç politikalarından ayrı, alternatif bir gelişim seyrinden bahsetmiştir. Enrique Dussel'in *The Underside of Modernity* adlı eserinde belirttiği gibi, Las Casas Avrupa yayılcılığının hikayesi için alternatif yahut "karşı-söylem" geliştiren ilk kişidir. Dussel'e göre Las Casas "çevrede yaşamamış olsa, çılgın ve feryatları duymamış olsa, yerlilerin sömürgeci Avrupalıların elinden çektikleri eziyetleri görmemiş olsa" böyle bir girişimi başlatamazdı. Ona göre "Öteki [hakkında elde edilen tecrübe] Avrupa'daki karşı-söylemin kaynağıdır." Çağdaş "özgürlük teolojisi"nin baş sözcüsü Gustavo Gutierrez de benzer bir tavırla, Las Casas'ın öneminin çağlar boyunca ve özellikle günümüzde devam ettiğini kabul eder. Konunun dini boyutuna vurgu yapan Gutierrez'e göre keşişin asli vazifesi herşeyden önce "yerlilerin, İb-

36 Bartolomé de las Casas, *Del Único Modo de Atraer a Todos los Pueblos a la Verdadera Religión*, ed. Augustin Millares Carlo (Mexico City: Fondo de Cultura Económica, 1942), s. 400-401. İngilizce tercüme için bk. Sanderlin, (ed.), *Bartolomé de las Casas: A Selection of His Writings*, s. 162-163. Ayrıca bk. Las Casas, *The Only Way*, ed. Helen R. Parish, çev. Francis P. Sullivan, S.J. (New York: Paulist Press 1992), s. 118.

37 Kısmen keşişin talepleri üzerine İmparator V. Charles, Kasım 1542'de bir seri kanun yayınlayıp yerlilere adil ve eşit davranılmasını emretmiş ve köleleştirilmelerini yasaklamıştır. Ne yazık ki bu kanunlar hakkıyla uygulanmamıştır. Haziran 1537'de ise Papa III. Paul bir fermanla ("*Sublimis Deus*") "yerlilerin hiçbir şekilde özgürlük ve mülkiyet haklarından mahrum edilemeyeceklerini... ve yine hiçbir şekilde köleleştirilemeyeceklerini" duyurmuştu. Bk. Lewis Hanke, *The Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America* (Boston: Little Brown, 1965), s. 73; Sanderlin, ed., *Bartolomé de las Casas: A Selection of His Writings*, s. 16, 157; ayrıca bk. *Indian Freedom: The Cause of Bartolomé de las Casas*, ed. ve çev. Francis P. Sullivan (Kansas City: Sheed & Ward, 1995), s. 248-252.

rahim, İshak, Yakup ve İsa'nın Tanrısı olan bir Tanrı'nın varlığını bilmelerini sağlamak"tan ibaretti, ki bu Tanrı zulmün ve baskının düşmanıydı. Dünyada halihazırda sürüp gitmekte olan büyük ölçekli baskı ve zulme bakarak, Gutierrez "Las Casas örneğinin niçin böylesine çarpıcı biçimde cihanşümûl olduğu" çok açıktır der ve "bu örnekte bizler, bugün hala yerkürenin çeşitli bölgelerindeki insanlara direniş fikrini yayan bir kişi görmekteyiz" diye ekler. Alternatif bir yol arayanlar için Las Casas örneği "geçerliliklerini bütünüyle muhafaza eden peygamberî ikazların karakterine sahiptir."³⁸

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, şundan emin olmalıyız ki (Batı) modernite(si) önemli değişmelere yol açmıştır ve imparatorluğun çağdaş savunucularının taktikleri artık Sepúlveda'nın taktiklerinden hayli farklıdır. Bu kapsamda, Las Casas'ın delillerinin de desteklenmesi ve örneklendirilmesi, ama kesinlikle terkedilmemesi gerekmektedir. Onun örneğinin başarıyla sonuç vereceği alanlardan biri, klasik metafizik ve skolastik ilahiyat da dahil olmak üzere geleneksel öğreti ve pratiklerin nasıl ele alınacağı meselesidir. Las Casas'ı "aykırı" biçimde okur ve dikkatle ilerlersek, kadim mirasların en kötü ve en baskıcı yanlarına teslim olmak yerine, en güzel ve en ümit verici yanlarını yeniden elde etmenin mümkün olduğunu görürüz. Aristo bu konuda bir örnek olabilir. Las Casas haksız meratibe ve köleliğin "doğallığına" vurgu yapmak yerine, "filozof"un özgürlük, eşitlik ve dostluk siyasetlerine yaptığı katkıları vurgulamayı tercih etmiştir. Aynı yaklaşım, onun Romalı Stoacıları ve skolastik ilahiyatçıları ele alışında da belirgindir. Küçük bir değişiklik yapılarak, benzer bir yaklaşım Las Casas'ın tanımadığı yahut tanımasına imkan bulunmayan modern yazar ve düşünürler için de sergilenebilir. Mesela, (yeni)realistlerin en sevdikleri yazar olan Machiavelli'yi uygun bir şekilde okumak, korku siyasetini gözden düşürmeyi ve "cumhuriyetçi" Machiavelli'yi, yani (imparatorluğun karşısında yer alan) Roma cumhuriyetinin savunucusunu merkeze almayı gerektirir. Hobbess'a gelecek olursak; İspanyol keşişe sadık bir Hobbess okuması, Leviathan'ı merkezden almayı ve bu eserin rıza esasına dayalı mukaveleden bahseden ve normatif olan özelliklerini ön plana çıkarmaya yol açar. Yine birçok katı yeni muhafazakârın akıl hocası olan Nietzsche'de işimiz daha kolaydır, çünkü onun eseri birden fazla yönelime uygun biçimde genişletilmeye elverişlidir. Dolayısıyla, büyük siyasete ve iktidar arzusuna (ve onların savaşa yol açan imalarına) karşı nok-

38 Bk. Dussel, *The Underside of Modernity*, s. 136; Gustavo Gutierrez, *Las Casas: In Search of the Poor of Jesus Christ*, çev. Robert R. Barr (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1993), s. 9-11.

talar olarak, bizzat Nietzsche "dostlarının oturduğu kutlu adalar"a ulaşmak için nefesine mağlup olmanın panzehirini ve iyiliğe duyulan sonsuz özlemi sunmaktadır. Aşağıdaki satırlar Zerdüşt'ten alınmıştır ve çağdaş realistler için son derece nahoştur: "Ana yurdundan ve baba yurdundan sürülmüş durumdayım. Dolayısıyla şimdi sadece *evlatlarımdan yurdu*nu seviyorum, henüz keşfedilmemiş, en uzak denizdeki yurdu. Bu yüzden tayfalarımı durmaksızın araştırmalarını emrediyorum."³⁹

Las Casas örneğinin bugün için en uygun yanı, -son zamanlarda adına daha çok "gelişmecilik" denilen- emperyalist inayet (*mission civilisatrice*) iddiasını gözden düşürmesidir. Kendisinin isabetle ifade ettiği gibi: Yerli yahut Batılı-olmayan halklar, bir yanda arazilerine el konulurken, malları yağmalanırken, aileleri ve yurttaşları öldürülürken ya da hapse (belki de temerküz kamplarına) atılırken sömürgecilerin ve misyonerlerin "iyi niyetlerine" nasıl güvenebilirler? Böylesi şartlar altında bizzat medeniyet, şiddet ve baskıya dayalı sulta için bir bahane haline gelmiş durumdadır, ki bu bahane muhtemelen, hem şiddet içeren direnişi hem de dünya çapında bir kinizmi aynı anda tetikleyecektir. Burada, içinde bulunduğumuz sonu gelmez "terör savaşları" çağı için açık dersler yer almaktadır. Richard Falk'un, ("Sürekli Özgürlük Operasyonu" gibi sloganlarda kendini açıkça belli eden) gelişmeci lütfun göz boyayan maskesini kınarken söylediği gibi: "Uluslararası kamuoyunun, en azından hükümler devletlerin en güçlü ve en emperyal olanı nazarında önemli olan tek şeyin güç politikası olduğunu düşünmemesi kolay değildir."⁴⁰

Bir "Hristiyan medeniyeti" olarak algılanan Batı medeniyetinin itibarını en fazla sarsan şey, Hristiyan din adamları ve televanjelistler tarafından emperyalist güç politikalarına yarıdakçılık edilmesidir. Hakikaten de, İsa bir ülkenin ulusal güvenlik politikaları için dublör (yahut "maskot") haline gelmişse, bir şeyler fena halde ters gidiyor demektir. "Barış prensi"nin mesajı savaş ilanı ve emperyalist büyüme programına dönüştürüldüğü takdirde, -Las Casas'ın ifadesiyle- İsa'nın adı "küfür"le eşit hale gelecektir. Bu da, iyi niyetli ve barış-

39 Bk. Walter Kaufmann, ed., *The Portable Nietzsche* (New York: Viking Press, 1968), s. 196-197, 233 ("Thus Spoke Zarathustra").

40 Falk, *The Great Terror War*, s. 11. 1990'daki Körfez Savaşı'ndan beri Irak'a uygulanan yaptırımların sonuçlarına işaret ederken yazar şunları da ekler: "Güvenilir ve tarafsız hesaplamalara göre, bu yaptırımlar yüzünden şimdiye kadar neredeyse bir milyon kişi ölmüş ve toplumsal sıkıntılar iyice yaygın hale gelmiştir" (s. xiv). Bu durum, son Irak savaşı sırasında iyice kötüye gitmiştir.

sever insanların gözünde bizzat dinin sorumlu tutulması ve mahzurlu sayılmasına yol açacaktır. Keşiş'in mirasını hala hatırlayan çağdaş ve önde gelen bir ilahiyatçının ifadesiyle, İncil vaazlarının imparatorluk kurma planlarıyla gizlice işbirliği yapmış olması bir "kibir günahı"dır ve bu, saf inançla bir arada bulunmasına imkan olmayan, üstelik onu tahrip eden bir ayıptır.⁴¹

Geçmişten alınacak bir ders daha var. Las Casas, emperyalist politikaların uyguladığı şiddeti eleştirmenin ötesine geçerek, yazı ve eylemleriyle gelecek için yeni bir yol da göstermiştir: Özgür ve eşit halkların, karşılıklı saygı ve anlayış üzerine bina ettikleri ortak bir devlete giden yol. Günümüzde bu vizyonun yaygınlaştırılarak küresel çapta uygulanması gerekmektedir. Bu bakış açısı sayesinde, farklı kültür ve toplumlara gelişme imkanı veren, merkezi bir Leviathan tarafından değil de kültürel ve siyasî açıdan birbirine bağımlı olmaktan kaynaklanan yatay ilişkiler ve bağlar sayesinde ayakta duran küresel bir devlet yahut "kozmpolis" fikri gündeme gelecektir. Benjamin Barber, koruyucu savaş durumunun karşısına küresel anlamda sonuçları olan "koruyucu demokrasi" programını koyarken bu bakış açısına vurgu yapar. Barber'ın takdimine göre koruyucu demokrasi bir imparatorluk merkezi tarafından empoze edilen misyoner bir doktrin değil; aksine tabanda –yani yerel ve ulusal seviyede- geliştirilip buradan bölgesel ve küresel sahnelere yayılan bir uygulamadır. Şu satırların sahibi Falk da benzer bir bakış açısını destekler: "[Öncelikle] burada, yani ülkemizde karaya oturmuş olan demokrasiyi kurtarmalı ve Amerikan imparatorluğu inşasından insancıl bir küresel yönetime götüren yolu bulmalıyız." Kozmpolis'e giden alternatif yol, Amerika'nın emperyal hırslarına açıkça karşı olmakla birlikte, Amerikan karşıtı yahut Batı karşıtı değildir. Aslına bakılırsa, ülke içindeki çeşitlilik ve çok kültürlülük itibara alınacak olursa, –yukarıdaki türden hırslardan arındırılmış- Amerikan toplumu, karşılıklı olarak birbirine bağımlı ve çok kültürlü bir kozmpolis için model yahut prototip vazifesi görebilir. Barber'ın ifadeleriyle söyleyecek olursak:

Yakın bir zamanda esas itibarıyla azınlık gruplarından oluşacak ve toplum olarak, paradoksal biçimde katılmayı reddettiği dünyaya gittikçe daha çok benzeyecek olan çok kültürlü bir ulus, eğer isterse çeşitliliğini diğerleri için bir model haline getirebilir. Küresel şehirleri olan bir toplum, küresel demokratik liderlik için son derece uygundur. Hoşgörü, tevazu, yenilik ve icat-

41 Peder Marty Martin, *The Washington Spectator*, c. 29, sayı 10 (15 Mayıs 2003), s. 3'ten nakten.

lara açıklık ile kendi kendini idareye olan inanç ... gibi değerler, diğer toplumların sömürgeleştirildikleri hissine kapılmadan imrenebilecekleri şeylerdir.⁴²

Gelecekteki kozmopolisin müşahhas yapısıyla ilgili birçok şey, insanın maharetine, pratik tecrübelerine, siyasi basirete ve isabetli yargılara (*phronesis*) kalmıştır. İmparatorluğun tehlikeleri dikkate alınacak olursa, bu yapı bir dünya hükümeti, hatta bir dünya federasyonu bile olamaz ve muhtemelen olmayacaktır. Daha ümit verici olan, ulus devletler ve bölgeler arasındaki daha gevşek karşılıklı ilişki biçimleridir. (Ayrıca) bu ilişkiler yalnız hükümetleri değil, aynı zamanda vatandaş sıfatıyla insanları da kapsar (yani muhtemelen küresel ve ulus-ötesi vatandaşlar sıfatıyla). Şekli yapılardan daha önemli olan şey, kozmopolisin kurumlarına can veren ruh ve motivasyon, yani kozmopolis sivillik, yurttaş katılımcılığı ve sorumluluk duygusudur. Bu merhalede yeniden "medeniyet"le karşılaşmış oluyoruz. Ancak medeniyet bu sefer tabandan yukarı doğru çıkan ve itiraf edelim ki daha zor ve daha fazla çalışmayı gerektiren bir medenileşme ve eğitim çabası olarak tezahür etmektedir. Joseph Nye'in isabetle işaret ettiği gibi, böylesi bir medeniliği tahsil etmek "yıllar süren bir sabrı, gösterişsiz bir çabayı ve diğer ülkelerle yakın sivil işbirliğini" gerektirmektedir.⁴³ Bütün zorluğuna rağmen, kendilerini "medeniyet" konumuna ulaştırmak isteyen insanlar için geçerli ve makbul tek yol budur. Bu yola adım atan insanların öğrenmesi gereken ilk şey, "iktidar sarhoşluğu"ndan vazgeçmek; hakiki bir değişimin baskı, yönlendirme veya iktidar arzusundan kaynaklanmadığını idrak etmektir. Esas itibarıyla, imparatorluktan uzaklaşmanın ön şartı sert bir dönüş (*peripogé*) yapmaktır: güç iştihastından ahlak ve sivilliğe, şiddetten barışa dönüş. Bu noktada Nietzsche'nin "kutlu adaları"yla ve yetişkinlerin tahribatı

42 Barber, *Fear's Empire*, s. 214; Falk, *The Great Terror War*, s. 36. Şurası kesindir ki Amerikan çok kültürlülüğünün önemi de tartışmalıdır. Birçok yeni-muhafazakâra göre Amerikan çok kültürlülüğü kozmopolisin müjdecisi değil, geleneksel Amerikan "kimliği" ve istisnâliğinin yaşatılmasına yönelik bir tehdittir. Mesela bk. Samuel P. Huntington, *Who Are We? The Challenges to America's National Identity* (New York: Simon & Schuster, 2004).

43 Joseph S. Nye, Jr., *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone* (New York: Oxford University Press, 2002), s. xv; Barber, *Fear's Empire*, s. 203-204'ten naklen. "Ulusötesi" vatandaşlık hakkında özellikle bk. Etienne Balibar, *We, The People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship* (Princeton: Princeton University Press, 2004).

yüzünden zedelenmemiş "çocuklar ülkesi"ne duyduğu iştiaqla yeniden karşılaşırız. Arundhati Roy'un, bir imparatorluğa başka bir imparatorlukla karşı çıkamayız ve çıkmamalıyız derken ümit ettiği ülke de bir anlamda aynı yerdir. Bütün yapabileceğimiz "sanatımız, müziğimiz, edebiyatımız, gururumuz, neşemiz, zekamız ve katışıksız acımasızlığımızla onu kuşatmak, ayıplamak ve onunla alay etmek, ayrıca kendi hikayelerimizi anlatma kabiliyetimizi muhafaza etmektir."⁴⁴

⁴⁴ Arundhati Roy, *War Talk*, s. 112.